

Tunis: šansa za demokraciju

Autor: Álvaro de Vasconcelos

(Tekst preuzet sa web stranice: www.iss.europa.eu, prevod omogućila VPI BH)

U svjetlu nedavne narodne pobune u Tunisu koja je kulminirala bijegom predsjednika Ben Alija iz zemlje, od EU se zahtijeva da pruži aktivnu potporu demokratskoj tranziciji u Tunisu i da radikalno promijeni svoju politiku potpore zadržavanju statusa quo na južnome Mediteranu. Ograničenja politike EU ogledaju se u pristupima koji počivaju na sigurnosti povezanim sa borbom protiv terorizma, koji su doveli europske vođe do toga da podupiru režime čiji je legitimitet kompromitiran. Nedostaci Europe u ovome smislu ogledaju se u davanju prioriteta gospodarskom razvoju nauštrb političkih reformi. Unija za Mediteran se mora preispitati u ovome smislu, te se mora dati novi impuls politici susjedstva i komunitarnome pristupu potpore demokratizaciji vodeći se preporukama datim od strane niza stručnjaka i Komisije na Samitu u Barceloni održanom 2005. godine.

Nemiri u Tunisu započeli su kao eksplozija bijesa i frustracije zbog dramatičnoga porasta nezaposlenosti i ubrzanog pogoršanja gospodarske situacije, koji su natjerali tisuće ljudi da izađu na ulice i protestiraju protiv korupcije te zahtijevaju zaposlenje i pristojne plaće uprkos režimu i žestokoj brutalnosti policije. Kao što je sada svima postalo jasno, protestni pokret brzo je dobio vlastiti zamah i prerastao u poziv na sveobuhvatne političke i društvene promjene.

Ben Alijev režim zadržao je vlast preko dva desetljeća zahvaljujući kombinaciji umjereno zadovoljavajućeg gospodarskog učinka i stalnoga igranja na kartu stabilnosti. Režim se predstavljao kao jedina garancija sigurnosti i mirnog društva nedotaknutog, na primjer, strahotama sa kojima se suočavao susjedni Alžir 1990-ih godina. Ovo je postizano kroz žestoku represiju i najslabijih pokušaja opozicije – Tunis se među svojim magrepskim susjedima isticao potpunim odsustvom i najmanjih naznaka slobode štampe – bilo da su imale islamističke pretenzije ili ne. Kao i u slučaju ostalih arapskih režima, održavanje fiktivne zaštite od širenja radikalnog islama bez obzira na političke i društvene posljedice moguće je samo po cijenu nemilosrdnog i bespoštednog ugnjetavanja. Prva reakcija režima u cilju da zaustavi proteste bila je da pribjegne nasilnoj represiji. To se, međutim, pokazalo kao fatalna greška u proračunu.

Kao prvo, magnituda društvene krize zadala je smrtonosan udarac legitimitetu režima.

Kao drugo, i što je važnije, to je oslobodilo tunižansko društvo straha koji ga je paralizirao tijekom posljednjih dvadeset godina. Prijenos dešavanja koji su omogućili Al Jazeera i internet, koji su nerijetko bili predmet blaćenja od strane tunižanskog i njemu sličnih režima, nadomjestio je nedostatak slobodne štampe u Tunisu.

Kao treće, Tunis se pridružio ostalim sjevernoafričkim zemljama u dokazivanju da posjeduje vitalno civilno društvo predvođeno radničkim sindikatima, udruženjima za zaštitu ljudskih prava i udruženjima pravnika.

Prozor povoljnih prilika?

Na široko hvaljeno tunižansko „gospodarsko čudo“ pokazalo je svoju urođenu slabost počevši da se raspada kada su zemlju pogodile posljedice eurokrize. Ovo je stvorilo podlogu za društveni revolt. Stopa ekonomskog rasta od 4,5% prisutna posljednjih godina bila je, prema mišljenju tunižanskih stručnjaka, za 2,5% niža od one koja bi bila dovoljna za stvaranje radnih mjesta za 85.000 novih ljudi koji su svake godine pristizali na tržište rada. Vlada nije bila u stanju da zaštiti gospodarstvo od efekata širenja valova nagloga pada u europskoj potražnji, što je brzo izazvalo neraspoloženje na osjetljivijem jugoistoku gdje su demonstracije i započele. Ekonomski rast je doslovce bio umanjen za jednu trećinu, a inflacija je rasla, naročito za osnovnu robu (podaci koje je vlada objavila za 2010. godinu prikazuju rast od 3,4% i inflaciju od 4,5%). Ovo, udruženo sa nezamislivim stupnjem korupcije (informacije koje su procurile iz vlade SAD-a daju zastrašujuće jasnu sliku o tome), ubrzo je raskrinkalo to „čudo“ i razotkrilo surovu stvarnost koja je ležala ispod sloja privida. Potencijalno eksplozivna društvena situacija nije svojstvena samo Tunisu, već predstavlja zajedničku karakteristiku većine, ako ne i svih, arapskih zemalja južnog Mediterana. U Alžiru, na primjer, nezaposlenost među diplomiranim studentima trenutno iznosi 21,4%, dok je stvarni rast u 2010. godini opao na samo 2,2%, što je mnogo niže od nivoa potrebnog za ispunjavanje potreba zapošljavanja osoba koje pristižu na tržište rada.

Iluzija da iznutra osjetljivi gospodarski razvoj može biti zamjena za političke reforme – jedini garant dugoročne stabilnosti – mora biti napuštena jednom za svagda. Iz ovog razloga bi prozor povoljnih prilika koji je društveni revolt otvorio za demokratske reforme trebalo ozbiljno shvatiti. Međutim, da bi ovaj prozor ostao otvoren, od suštinske je važnosti da se ovaj proces smatra procesom demokratske tranzicije i da lekcije postizbornog debakla u Alžiru iz 1992. godine budu u cijelosti naučene. Mnogi uvjeti za uspjeh su već ispunjeni: obrazovana mladež željna promjena, organizacije civilnog društva koje imaju snažne veze sa svoji europskim partnerima, radnički sindikati koji su se pod pritiskom svojih članova iz reda običnoga naroda konačno odrekli svoje odanosti režimu, te vojska koja je odbila ubijati nenaoružane civile (što je bilo presudno za odluku Ben Alija da napusti zemlju). Vojska predstavlja garant početnih faza tranzicijskog perioda (što podrazumijeva i njihovo pružanje zaštite civilima od pobješnjelih pripadnika milicije) i za sada se nalazi na strani sila promjene. Prisutna je također umjerena islamistička opozicija koja je u vezi sa ostalim opozicionim snagama, ali koja ni izbliza neće moći dobiti dovoljno jaku podršku na slobodnim izborima koja bi joj omogućila da postane vodeća politička sila. Ipak, postoje i uvjeti za neuspjeh kao što su izuzetno moćna i militarizirana policija i naoružane milicije kojima je cilj kreiranje kaotične situacije, odlučnost vladajuće stranke (RCD – Ustavni demokratski savez) da dominira političkim procesom kako bi ostala na vlasti i zadržala kontrolu nad gospodarstvom, kao i vladajuća klasa koja je naviknuta na pretjerane privilegije i koja će ih se držati po svaku cijenu. Međutim, Ben Alijeva stranka RCD griješi kada misli da se može osloniti na kozmetičke reforme u namjeri da zadrži vlast.

Tunižansko civilno društvo probudilo se iz letargije proizvedene dugogodišnjom autoritarnom vladavinom i neće se zadovoljiti ničim manjim nego demokracijom. Organizacije civilnog društva budno će nadzirati razvoj tranzicijske situacije, što bi trebala činiti i Europska unija.

Kako bi EU trebala odgovoriti na krizu

Suočavajući se sa krizom koja trenutno vlada u Tunisu, Europa i EU mogu ustvari učiniti mnogo.

Kao prvo, izravnim angažmanom kako sa tunižanskim civilnim društvom, tako i sa opozicionim pokretom, u cilju olakšavanja demokratske tranzicije, pružajući pomoć i nadzirući svaku fazu toga procesa. U ovom slučaju bi primjer „narančaste revolucije“ mogao poslužiti kao inspiracija europskim i EU vođama (kako na nivou institucija, tako i glavnih gradova) za izravno učešće.

Kao drugo, EU mora poslati jasnu poruku, uz potporu Sjedinjenih Američkih država, da je bilo kakav pokušaj od strane susjednih zemalja Tunisa da se miješaju u unutrašnje poslove neprihvatljiv. U tom smislu, Gadafijev govor potpore Ben Aliju nakon što je ovaj napustio zemlju mora doživjeti otvorenu osudu.

Kao treće, EU mora navesti koje će to nagrade biti za društvo Tunisa za postizanje suštinskih (za razliku od kozmetičkih) reformi. U najmanju ruku, one se trebaju sastojati od paketa za hitne slučajeve koji će im pomoći da nađu izlaz iz trenutne situacije akutne krize i brze dodjele „naprednog statusa“ u slučaju da demokratizacija bude uspješna.

Dešavanja u Tunisu pružaju Europljanima jedinstvenu priliku da utvrde svoje vrijednosti i, što je najbitnije, da povrate kredibilitet koji su izgubili kod Tunizana i mediteranskih društava općenito. Postizanje demokratske tranzicije u Tunisu je od vitalnog značaja za Europu. Moraju se poduzeti svi neophodni koraci u cilju osiguranja uspješnih rezultata. Žureći sa organiziranjem predsjedničkih izbora dok su na vlasti privremeni predsjednik, premijer i nekoliko ministara – svi iz reda RCD-a – te parlament kojim u potpunosti dominira RCD, prije nego opozicija dobije priliku da se organizira, riskiralo bi se ovjekovječenje tiranije RCD-a nad tunižanskim društvom i uništena bi bila svaka šansa za stvarne promjene. Nakon dugogodišnjeg ugnjetavanja, opoziciji je potrebno vrijeme da se organizira za nadolazeće političke bitke. Nadalje, formiranje snažnih političkih stranaka od suštinske je važnosti za uspjeh svake demokratske tranzicije.

Uspješna demokratska tranzicija u Tunisu raspršila bi strah od uspostavljanja demokracije u sjevernoj Africi koji preovladava u europskom političkom establišmentu. Društveni revolt u Alžiru i zahtjevi za socijalnom pravdom, koji su do sada bili ugušeni pod stalnom vojnom represijom, mogli bi dobiti novi zamah ako se omogući stvarna šansa za promjene u Tunisu. Reforme u Maroku bi također mogle biti intenzivirane. U Egiptu će era koja nastupi poslije Mubaraka otvoriti debatu u kojoj će dinastijska vladavina biti dovedena u pitanje. Vrijeme je da se rastući strah od uspostavljanja demokracije u sjevernoj Africi koji vlada unutar Europe okonča. Mora se osloboditi stagnirajućeg mentalnog sklopa u kojem se na autoritarne tzv. sekularne režime, koliko god oni bili korumpirani ili ugnjetački, gleda kao na zaštitu od radikalnih islamista. Više nije održivo posmatrati demokraciju kao sredstvo jačanja stabilnosti u istočnom susjedstvu, dok je se smatra izvorom nestabilnosti u južnom susjedstvu.

Najavljivanje nove ere demokracije u Magrebu?

Pobuna Tunizana mogla bi signalizirati početak kraja „arapskog izuzetka“ i začetak nove ere demokracije. Opseg i razmjere Tunižanskog protestnog pokreta koji je u konačnici prisilio

Ben Alija da siđe sa vlasti, doveli su u pitanje *status quo* u sjevernoj Africi. Vladari koji su neprekidno držali vlast u svojim rukama desetljećima, po svoj prilici se osjećaju ugroženima. Ovo objašnjava, ali ne i opravdava, Gadafijevu izjavu u smislu da bi za Tunis bilo dobro da dovede natrag svog prethodnog vladara. Besprimjeran zahtjev za promjenama po principu „od dna ka vrhu“ prisutan u Tunisu mogao bi biti detonator jedne ere demokratske tranzicije u sjevernoj Africi, naročito u Magrebu, odnosno jednog procesa za čiju aktivnu potporu Europska unija gaji specifične interese. Štaviše, u poziciji je da to i učini. Ova kriza zahtijeva radikalno preispitivanje mediteranske politike EU. Demokratsku tranziciju treba uspostaviti kao prioritet u skladu sa apelima koje su upućivali mnogi autoritativni glasovi, naročito otkako je Deklaracija iz Barcelone potpisana 1995. godine.

Iznenada se, iako mala, pružila prilika da se demokratski Magreb materijalizira prije isteka ovog desetljeća. Može se još pokazati da Euro-Meditranska zajednica demokratskih država, zasnovana na zajedničkom napretku, miru i demokraciji, kakvom ju je predložio niz stručnjaka u 2005. godini, nije samo predmet želja, već predstavlja vjerojatan cilj. To znači preispitivanje ne samo politike susjedstva u jednom više političkom smislu, već i propitivanje temeljnog koncepta Unije za Mediteran, koja je izgrađena na ubjeđenju da nema prostora za političke reforme te da bi isključivo gospodarska suradnja trebala predstavljati osnovu euro-meditranskih odnosa. Umjesto toga, treba zagovarati pristup koji je predložila Europska komisija 2005. godine u svome izvještaju za Samit u Barceloni, sa konkretnim programom potpore političkom pluralizmu kroz aktivno promoviranje 'fer i konkurentnog političkog okruženja, uključujući poštene i slobodne izbore'. Ovo bi trebalo ponovno utvrditi kao glavni cilj mediteranske politike EU. Koherencija nalaže da se ovo mora potvrditi kao politika, kako EU institucija, tako i glavnih gradova, naročito onih južноеuropskih. U trenutku poput ovoga, Europska unija ne smije bježati od svojih odgovornosti.

O autoru: Álvaro de Vasconcelos je direktor Instituta za sigurnosne studije Europske unije iz Pariza od maja 2007. Prije toga, vodio je Institut za strateške i međunarodne studije (IEEI) u Lisabonu od 1981 do 2007, čiji je bio i suosnivač, gdje je lansirao nekoliko mreža uključujući Europsko-latinoamerički forum te EuroMeSCo. Uz činjenicu da je redoviti kolumnist u portugalskim i međunarodnim medijima, on je također i autor i suurednik mnogih knjiga, članaka i izvještaja, naročito iz područja Zajedničke vanjske i sigurnosne politike Europske unije, Euro-Meditranskih odnosa te na temu svjetskog poretka.